

Steel og Morris gegn Bretlandi

Dómur frá 15. febrúar 2005

Mál nr. 68416/01

6. gr. Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi

10. gr. Tjáningarfrelsi

Synjun um gjafsókn. Jafnræði málsaðila. Ærumeiðingar í garð fyrirtækis..

1. Málsatvik

Kærendur eru breskir ríkisborgarar, Helen Steel, fædd 1965, og David Morris, fæddur 1954. Á þeim tíma sem um ræðir var Morris atvinnulaus og Steel var ýmist atvinnulaus eða í láglauastörfum. Bæði tengdust þau London Greenpeace, litlum hópi, ótengdum Greenpeace International, sem barðist aðallega fyrir umhverfis- og velferðarmálum. Á miðjum níunda áratugnum hóf London Greenpeace mótmælaherferð gegn veitingakeðjunni McDonald's. Í tengslum við hana kom út 6 blaðsíðna bæklingur sem bar titilinn „Hvað er að McDonald's?“

Þann 20. september 1990 stefndu McDonald's samsteypan og McDonald's veitingahús hf. í Bretlandi kærendum til bóta fyrir meiðyrði vegna útgáfu bæklinga. Kærendum var neitað um gjafsókn og fluttu þau því mál sitt sjálf öll réttarhöldin og á áfrýjunarstigi, þó með einhverri hjálp lögfræðinga í sjálfbóðavinnu. Málið flutt fyrir McDonald's af tveimur reyndum lögmönnum auk þess sem oft voru með þeim tveir aðrir lögfræðingar og fleiri aðstoðarmenn.

Voru kærendur dæmdir til að greiða stefnanda 60.000 pund í skaðabætur. Hjá áfrýjunardómstól var skaðabótafjárhæðin lækkuð niður í 40.000 pund. McDonald's gerði ekki kröfu um málskostnað og innheimti ekki.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólnum

Kæran

Kærendur töldu að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 6. gr. og málsmeðferðin gæti ekki talist réttlát þar sem þeim var synjað um gjafsókn. Þau töldu einnig brotið gegn 10. gr. þar sem niðurstaða dómsins skerti tjáningarfrelsi þeirra og gengi lengra en nauðsynlegt væri í lýðræðisþjóðfélagi.

Niðurstaða

Um 1. mgr. 6. gr.: Helsta kvörtun kærenda varðandi þessa grein sáttmálans var að þau hefðu ekki notið réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi þar sem þeim var synjað um gjafsókn. Dómurinn taldi að leggja þyrfti mat á nauðsyn gjafsóknar til að málsmeðferð verði réttlát út frá staðreyndum og aðstæðum í hverju máli fyrir sig. Það ylti m.a. á mikilvægi þeirra hagsmuna sem um ræddi, hversu flókin málaferlin væru og hæfni aðila til að flytja mál sitt sjálfir á fullnægjandi hátt.

Réttarhöldin stóðu í 313 daga með 28 munnlegum fyrirtökum. Áfrýjunarréttarhöldin tóku 23 daga. Þær staðreyndir sem kærendur þurftu að færa sönnur á voru mjög flóknar og loks var að finna í málinu gögn upp á 40.000 blaðsíður og 130 vitnaskýrslur. Málið var ekki heldur einfalt frá lagalegu sjónarmiði. Í ljósi þessa þótti nauðsynlegt að meta að hvaða leyti kærendur gátu haldið uppi virkum vörnum þrátt fyrir synjun á gjafsókn. Kærendur virtust hafa verið mælskir og úrræðagóðir og hafði þeim tekist að sanna gildi ýmissa þeirra yfirlýsinga sem þeim var stefnt fyrir. Einnig höfðu þau notið einhvern hjálpar varðandi laga- og formsatriði málsins frá lögmönnum og lögfræðingum sem störfuðu án þóknunar. Upprunalegar kröfur þeirra voru t.d. samdar af lögfræðingum. En meirihluta réttarhaldanna, þar á meðal allan þann tíma sem þau leituðust við að sanna efni bæklinga, voru þau hins vegar án lögmannaaðstoðar. Í ljósi þess að um svo flókið mál var að ræða, var hvorki hægt að telja að tilviljanakennd aðstoð sjálfbóðalögfræðinga né hið mikla svigrúm sem kærendum var veitt hafi getað komið í staðinn fyrir þjónustu hæfs, reynds lögmanns sem þekkti til málsins og laga á þessu sviði. Það eitt hversu lengi réttarhöldin stóðu bar vott um skort kærenda á reynslu og færni.

Að lokum komst dómstóllinn að þeirri niðurstöðu að synjun um gjafsókn hafi komið í veg fyrir að kærendur gætu flutt mál sitt sem skyldi og leiddi til að þess að ekki var jafnræði með aðilum málsins. Því var brotið gegn réttindum kærenda skv. 1. mgr. 6. gr.

Um 10. gr.: Ríkið hélt því fram að þar sem kærendur væru ekki blaðamenn ættu þeir ekki að njóta hinnar ríku verndar sem fjölmiðlum er veitt með 10. gr. Í lýðræðislegu þjóðfélagi væri hins vegar talið nauðsynlegt að litlir hópar, t.d. London Greenpeace, gætu starfað með virkum hætti. Miklir almannahagsmunir væru fólgnir í því að slíkir hópar og einstaklingar gætu miðlað upplýsingum og hugmyndum um mál sem varða almannahagsmuni, t.d. varðandi heilsu og umhverfið. Sú vernd sem blaðamönnum væru veitt skv. 10. gr. í sambandi við umfjöllun mála sem varða almannahagsmuni fæli í sér það skilyrði að þeir geri það í góðri trú, í því skyni að veita réttar og áreiðanlegar upplýsingar í samræmi við siðareglur blaðamanna. Sömu sjónarmið voru talin gilda um aðra sem taka þátt í opinberri umræðu. Í áróðursbæklingi væri hægt að þola, og jafnvel mætti búast við, vissu magni af ýkjum. En í þeim bæklingi sem um ræðir væru ásakanirnar alvarlegar og settar fram sem staðreyndir frekar en gildisdómar.

Kærendur, sem höfðu sjálf neitað því að tengjast útgáfu bæklingins, héldu því fram að það, að krafa væri gerð um að þeir sem einungis dreifðu bæklingi þyrftu að sanna hvert orð þar í, legði óþolandi skyldu á hugsjónafolk eins og þau sjálf. Þau héldu því einnig fram að fjölþjóðleg fyrirtæki ættu ekki að höfða mál vegna ærumeiðinga, að minnsta kosti ekki án þess að sanna raunverulegt fjárhagslegt tjón sitt. Einnig kvörtuðu þau yfir því að McDonald's gæti fengið þau dæmd fyrir ærumeiðingar þegar mikið af því sem í bæklingnum stóð væri á almannavitorði.

Mannréttindadómstóllinn benti á að það yrði ekki talið gagnstætt 10. gr. að leggja sönnunarbyrðina á stefnanda varðandi sannleiksgildi ærumeiðandi yfirlýsinga. Talið var að sú staðreynd að stefnandi væri stórt fjölþjóðlegt fyrirtæki ætti ekki heldur að hindra að það gæti varið sig gegn ærumeiðandi yfirlýsingum eða að kærendur þyrftu ekki að sanna sannleiksgildi yfirlýsinga sinna. Talið var að stór fyrirtæki bjóði séu útsett fyrir sérstaka skoðun og mörk lögmætrar gagnrýnni séu vissulega víðari þegar kemur að slíkum fyrirtækjum. Hins vegar kæmi líka sá þáttur til álita, auk hagsmuna almennings af opinberri umræðu um starfshætti fyrirtækja, að velgengni fyrirtækja felur í sér ekki einungis hagsmuni fyrir hluthafa þeirra heldur efnahaginn í heild sinni. Því hefði ríkið ákveðið mat um það hvernig það hagaði löggjöf sinni varðandi möguleika fyrirtækja til að bregðast við ærumeiðandi yfirlýsingum.

Hins vegar var talið nauðsynlegt, í ljósi tjáningarfrelsis og fjálsrar umræðu, að ef ríkið ætlaði að veita fyrirtæki einhver slík úrræði þyrfti að tryggja réttláta málsmeðferð og jafnræði aðila. Hinir almennu hagsmunir af frjálstri dreifingu upplýsinga og hugmynda um svo öfluga viðskiptaaðila, auk hinna mögulegu fælandi áhrifa á aðra, væru einnig mikilvægir þættir sem þyrftu að skoða í samhengi. Þar sem málsmeðferð var ekki réttlát, né jafnræði með aðilum, taldi dómstóllinn að einnig hefði verið brotið gegn réttindum kæranda skv. 10. gr.

Að auki yrðu bætur dæmdar á grundvelli ærumeiðinga að vera í samræmi við þann hnekki sem mannorð viðkomandi beið. Jafnvel þó svo að enginn reki hafi verið gerður að því að innheimta bæturnar frá kærendum breytti það því ekki að hægt hafði verið að gera það allt frá því endanlegur dómur lá fyrir. Undir þessum kringumstæðum var fjárhæð bóta ekki talin í samræmi við það markmið sem stefnt var að.

Í ljósi þess að ekki var um réttláta málsmeðferð að ræða og fjárhæð bóta var ekki í samræmi við markmið sitt taldi dómstóllinn að brotið hefði verið gegn 10. gr. Fyrri kæranda voru dæmdar 20.000 evrur og seinni kæranda voru dæmdar 15.000 evrur fyrir málskostnaði á grundvelli 41. gr.